

Predgovor

Austrijska škola političke ekonomije ističe se svojim zalaganjem da se pojedincu omogući suvereno odlučivanje o sredstvima kojima raspolaže. Slobodni tržišni sustav pobrinut će se da individualne odluke dovedu do najučinkovitije uporabe tih sredstava, pa tako i do najvećeg općeg dobra. Za razliku od nekih drugih liberalnih škola, "Austrijanci" su smatrali da je ljudsko ponašanje toliko složen proces da ga je nemoguće predvidjeti - ljudsko je ponašanje toliko ovisno o nizu najrazličitijih kulturoloških, povijesnih i socijalnih čimbenika u društvu da se politička teorija ne može osloniti isključivo na teze o donekle definiranom "ekonomskom čovjeku". Zato je, smatrali su, tržište najbolje ostaviti da u miru odrađuje svoj posao i sređuje tendencije kaosa koji nastaje u konkurenciji različitih interesa. Tržišna suverenost građana stvarat će, uostalom, i najpogodnije uvjete za njegovu neovisnost o državnoj vlasti te za učvršćivanje demokracije.

Upravo je taj posljednji učinak bio važan predvodnicima Austrijske škole - ona je formulirala svoje teze u povijesnom

okviru najprije nimalo jednostavnog prodora demokratskog parlamentarizma u apsolutističke strukture stare državne vlasti. Zatim je branila klice osuvremenjenog demokratskog parlamentarizma (uključujući i neizbježne boljke i ekscese kapitalizma u prvoj fazi razvitka) od totalitarizama koji su slijeva i zdesna drмали Europom između dva svjetska rata.

Već je sama činjenica što djeluje u doba konsolidacije proboja kapitalističkoga društva zasigurno zaslužna što je Austrijska škola manje doktrinarna - i zato realističnija - u svojim predodžbama o pojedincu i njegovu ponašanju od početne, moralno-racionalne filozofije koja je prevladavala u nekim od najpoznatijih djela klasične ekonomske misli (A. Smith, J.S. Mill i dr.). Danas je malo poznato, primjerice, do koje je mjere idejni tvorac "nevidljive ruke", Adam Smith, u samim počecima kapitalizma bio kritičan prema tadašnjim bogatunima koji su demonstrativno iskazivali bogatstvo, trošeći na raskoš.

Iako je, u odnosu na "klasike", Austrijska škola složenija i vrijednosno manje opterećena tumačenjima kako pojedinac donosi vlastite odluke, ipak nije, kao ni ostale liberalne škole, mogla izbjeći određene vrijednosne i metodološke probleme: gospodarski život jedne zajednice teško je svesti isključivo na pojedinca i suverenost njegovih odluka.

Za razliku od mnogih klasika ekonomske misli, "austrijski pristup" uključujući i onaj Ludwiga von Misesa uočava da ponašanje i vrijednosne zasade gospodarskih subjekata često ovise i o karakteristikama čovjeka kao društvenoga bića (u smislu solidarnosti, empatije, podložnosti skupnim vrijednostima i prosudbama). No, nisu ni oni, kao ni mnogi drugi zagovaratelji liberalne misli, poklanjali previše pozornosti činjenici da je individualni ("suvereni") građanin podložan i mogućim negativnim utjecajima kapitala, odnosno raznim tržišnim deformacijama i zloporabama. Monopolne tendencije, neloyalna konkurencija, neodgovornost medija i slične pojave u tržišnom gospodarstvu mogu utjecati na životnu situaciju pojedinca i na njegove

vrijednosne prosudbe na sličan način kao što to čine moćni kolektiviteti poput država, sindikata, vjerskih zajednica i sl.

Osim toga, naliče slobode tržišnih mehanizama očituje se u povremenim spekulativnim kumulativnim procesima koji stvaraju krize i napetosti koje, gledajući samo malo dugoročnije, prijete značajnim uništenjem kapitala i ljudskim stradanjima. Određeni kontrolni mehanizmi države mogu to spriječiti i tržišne snage uvesti u stabilnije okvire. Trajnije siromaštvo stanovništva pojedinih dijelova svijeta može mladim ljudima toga segmenta oduzeti pravo na jednaku mogućnost školovanja i napredovanja. Poruka je razvijenoga svijeta od vremena Prvoga svjetskog rata naovamo sljedeća: važna je zadaća gospodarske politike da to pokuša na vrijeme izbjeći, naravno u najvećoj mogućoj mjeri koristeći tržišne mehanizme i to u takvim politički dogovorenim stabilizacijskim korektivima.

Konačno, pojedinac je ovisan o kolektivitetu, o svojoj široj zajednici, a kada je riječ o regionalnoj i globalnoj sigurnosti, i o izgradnji i održavanju globalnih infrastruktura (npr. komunikacija) ili sustavnom rješavanju nekih dugoročnih problema društvene zajednice, kao što je, primjerice, demografija. Ukratko, "no man is an island", pojedinac nije izolirani otok. Danas više nego ikada. Zato je napredna liberalna misao današnjice daleko nijansiranija od svojih teorijskih i svjetonazorskih začetaka.

Mises i njegovi sljedbenici angažirali su se braneći kapitalizam od njega samoga, dobrim dijelom za razdoblja njegova Sturm und Dranga, te dokazivali dugoročne prednosti sustava, kao i njegovu važnost za razvijanje demokratičnosti u društvu. Činili su to katkad i s nedovoljnim razumijevanjem pratećih socijalnih problema. Upravo je iz političkih razloga Mises bio kritičan i prema formuli socijalno odgovornijeg kapitalizma Bismarckovog vremena, koji je inače dao dobre gospodarske i socijalne rezultate, ali je jačao apsolutizam državne vlasti. S posebnim se žarom Mises nakon Prvoga svjetskog rata, prvenstveno iz političkih razloga, oborio na državnu intervenciju koja

je, nadomještajući ili usmjeravajući znatno eutanazirane tržišne mehanizme, zagospodarila dobrim dijelom tržišta, i to s početno, ili prividno, dobrim gospodarskim rezultatima (Mussolini, Hitler, Rooseveltov New Deal). No, Europu je to dovelo i do političke i moralne katastrofe. U tom je pogledu Mises bio dobar prorok.

Stoga se objavljivanje Misesovih djela u nas danas može braniti upravo potrebom kritike svemoćne i birokratizirane države, čija vlast prevladava, koliko god često bila maskirana ispraznim zazivanjem tržišne logike. Misesova angažirana riječ šalje snažnu poruku da je pristupu gospodarskoj stvarnosti zaista potrebno novo, radikalno polazište: svijest da je tržište dugoročno ne samo ključ napretka već i apsolutno nužan uvjet demokratizacije društvenog i političkog života.

No, kako to saznanje ne bi ostalo na razini pukog doktrinarnstva te kako bi moglo funkcionirati kao podloga djelovanju u današnjem vremenu, potrebno je krenuti od društvene zbilje ovoga prijelomnog vremena u kojem živimo. Osim novovjernih američkih libertinaca, više nitko u modernom svijetu ne prihvaća liberalnu *laissez-faire* logiku u njezinom prvobitnom izdanju već je smješta u okvire suvremenoga svijeta. Kapitalizam je od Misesova vremena ipak prošao fazu *welfare statea* (dakle, fazu zemlje boljitka, što smo mi, sa svojim uobičajenim osjećajem za neumjerenost, nazivali društvom blagostanja), koja je, posebice u Europi, ostavila neizbrisiv trag.

Tehnologije (odnosno, tehnologijama izazvana očekivanja) su zagospodarile svijetom pa uz pomoć tržišne logike, ali ne i njom samom, održavaju kakvu-takvu konkurenciju i potiču kreativnu destrukciju i inovacije u sustavu koji inače u pogledu zadanih tržišnih okvira iskazuje snažne monopolističke porive. Koliko bi, uostalom, bilo zanimljivo uspoređivati Misesove i Schumpeterove bečke suvremenike kako bismo shvatili neke tadašnje dileme! Stara je navika velikih gospodarskih interesa da se posluže državnim aparatima prisile kao oruđem u po-

kušajima ostvarivanja kontrole nad ograničenim resursima sada dobila istinski globalne značajke.

Sve u svemu, nov je to svijet pun nedoumica, i etičkih i ostalih. Nije u njemu na odmet ni jedna starozavjetna truba kao što je Mises, koji svojim eruditskim pristupom pitanjima društvenoga uređenja čitatelja uvlači u svijet ekonomskog promišljanja, potkrijepljen spoznajama iz područja sociologije, povijesti, prava, filozofije te drugih srodnih disciplina. I u današnjim su turbulentnim vremenima, pa i onda kad se ne slažemo u potpunosti sa svim njegovim zaključcima, Misesovi pristupi ulozi tržišta, njegovi zahtjevi da se poštuje suverenost pojedinca te njegova spoznaja da se demokracija temelji upravo na takvoj individualnoj neovisnosti iznimno aktualni i poučni.

dr. Djuro Njavro